

**ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН САЛБАР ДАХЬ ОРЧИН ҮЕИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА,
ТУЛГАМДСАН АСУУДЛУУД БОЛОН АСУУДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ СИСТЕМЧИЛСЭН
ХАНДЛАГА: ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА**

(Тойм судалгаа)

*Ц.Норовдондог (Ph.D),
Д.Халиун, Г.Билгээ*

АГУУЛГА

1. ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ТОГТОЛЦООНЫ ЗАГВАРУУД
2. ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ХАРААТ БУС БАЙДАЛ
3. ҮГ ХЭЛЭХ ЭРХИЙН ОЛОН УЛСЫН ЖИШИГ, СТАНДАРТ
4. ҮЗЭЛ БОДЛОО ИЛЭРХИЙЛЭХ ЭРХ ЧӨЛӨӨ, ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ХӨГЖЛИЙН ДЭЛХИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА
5. ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЭЛД ИТГЭХ ИТГЭЛ: ЕВРОПЫН ХОЛБООНЫ ЖИШЭЭН ДЭЭР

1. ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ТОГТОЛЦООНЫ ЗАГВАРУУД²⁹⁹

Олон нийтийн харилцааны дэлхийн алдартай онолчид болох профессор Д.Халлин (АНУ-ын Калифорний их сургууль) болон профессор П.Манчини (Италийн Перужиагийн их сургууль) нар “Хэвлэл мэдээллийн тогтолцоог харьцуулах нь: Хэвлэл мэдээллийн гурван загвар ба улс төр” (Hallin and Mancini, Comparing Media systems: Three Models of Media and Politics, 2004) хэмээх алдартай бүтээл нь хэвлэл мэдээллийн системийг харьцуулж ангилсан байдаг.

Тэд энэхүү бүтээлдээ хэвлэл мэдээллийн тогтолцоог дараах гурван загварт хуваасан нь энэ чиглэлийн судалгаанд өнөөг хүртэл өргөн ашиглагдаж байна:

- либерал загвар (liberal model);
- ардчилсан корпоративист загвар (democratic corporativist model);
- хоёр туйлт плюралист загвар (polarized pluralist model).

Энэхүү ангилал нь олон нийтийн хэвлэлийн хөгжил, улс төрийн параллелизм, мэргэжлийн сэтгүүл зүйн хөгжил, төрийн оролцоо гэсэн 4 шалгуур үзүүлэлтийг гол болгожээ.

Загвар тус бүрийн онцлогийг товчхон авч үзвэл, **хоёр туйлт плюралист загвараар** тодорхойлогддог орнууд (Грек, Испани, Португали, Итали, Франц) харьцангуй бага эргэлттэй, харьцангуй алдартай өргөн нэвтрүүлгийн хэвлэл мэдээллээр тодорхойлогддог. Эдгээр орнуудад хэвлэлийн эрх чөлөө, арилжааны хэвлэл мэдээллийн салбарын хөгжил харьцангуй хожуу хөгжсөн. Хэвлэл мэдээлэл, улс төр

²⁹⁹ Francis Fukuyama and Andrew Grotto. “9.Comparative Media Regulation in the United States and Europe”. Social Media and Democracy (The State of the Field and Prospects for Reform). Edited by Nathaniel Persily (Stanford University) and Joshua A.Tucker (New York University). Cambridge University Press. 2020. P. 199-219.

хоёрын хооронд бат бөх харилцаатай. Улс төр, арилжааны оролцогчид өөрсдийн улс төр, эдийн засгийн өргөн хүрээний ашиг сонирхлоо хэрэгжүүлэхийн тулд зохицуулалт болон/эсвэл өмчлөлийн замаар хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг ашигладаг. Төр нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг зохицуулах, эзэмших, санхүүжүүлэхэд ихээхэн үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд олон нийтийн өргөн нэвтрүүлэг нь улстөржих хандлагатай байдаг.

Хоёр туйлт плюралист загвартай орнуудаас ялгаатай нь **ардчилсан корпоративист загвартай** орнууд (Австри, Бельги, Герман, Дани, Нидерланд, Норвеги, Финланд, Швед, Швейцар) хэвлэлийн эрх чөлөө, арилжааны хүчирхэг салбар, ялангуяа хэвлэмэл хэвлэл мэдээллийн эхэн үед хөгжсөн. Уншигч, эргэлтийн түвшин Европт хамгийн өндөр түвшинд хэвээр байгаа. Гэвч сүүлийн үед улс төрийн нам, ашиг сонирхлын бүлгүүдтэй холбоотой сонин хэвлэлүүд зонхилж ирсэн бөгөөд улс төрийн давхцал харьцангуй өндөр байгаа ч буурч байгаа юм. Өмгөөллийн сэтгүүл зүй нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн чухал шинж чанар хэвээр байгаа ч төвийг сахисан, мэдээлэлд тулгуурласан сурвалжлагатай зэрэгцэн оршдог. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг төрийн дэмжлэг, хамгаалалтад авах ёстой нийгмийн чухал институц гэж үздэг бөгөөд энэ мэргэжил нь өндөр мэргэжлийн ур чадвар, албан ёсны зохион байгуулалтаар тодорхойлогддог. Скандинавын болон Төв Европын эдгээр орнуудад либерал ардчиллын урт удаан хугацааны уламжлал болон зөвшилцөл, оновчтой хууль дээдлэхийг чухалчилдаг корпорацын бүтцэд зэрэгцэн оршдог сайн зохион байгуулалттай нийгмийн бүлгүүд байдаг.

Гурав дахь загвар нь **либерал загварын** орнууд (АНУ, Их Британи, Ирланд, Канад) ч ардчилсан корпоративист загварын орнуудын нэгэн адил хэвлэлийн эрх чөлөө, арилжааны хэвлэлийг олноор нь тараадаг, либерал институцыг эртнээс хөгжүүлж ирсэн. Гэхдээ ардчилсан корпоративист зарварын орнуудаас ялгаатай нь төрийн үүрэг илүү хязгаарлагдмал байх хандлагатай, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь нам, үзэл суртлын болон бусад хэрэглүүрийн зорилгоор бус зах зээлийн хүчин зүйлийн нөлөөгөөр бүрддэг байна.

	Либерал загвар	Ардчилсан корпоративист загвар	Хоёр туйлт плюралист загвар
Олон нийтийн хэвлэлийн хөгжил	Өндөр	Өндөр	Сул
Улс төрийн параллелизм	Сул	Өндөр	Өндөр
Мэргэжлийн сэтгүүл зүйн хөгжил	Өндөр	Өндөр	Сул
Төрийн оролцоо	Сул	Өндөр	Өндөр

2. ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ХАРААТ БУС БАЙДАЛ³⁰⁰

Хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдалд сөргөөр нөлөөлдөг гадаад хүчин зүйл

Хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдалд сөргөөр нөлөөлдөг гадаад хүчин зүйлд улс төр, үзэл суртлын нөлөөллөөс хараат бус байх, мэдээллийн эх сурвалжаас хараат бус байх, санхүүгийн эх үүсвэрээс хараат бус байх, үйл ажиллагаа нь шууд уялдах дэд

³⁰⁰ Сэтгүүлчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөл боловсруулах судалгаа. Монгол дахь Конрад Аденауэр Сан. Пикас сэтгүүл.

бүтцээс хараат бус байх, эздээс хараат бус байх зэрэг нөхцөлүүд хамаардаг. Мөн түүнчлэн сэтгүүлчийн эрэн сурвалжлах үйл ажиллагааны эрх зүйн хамгаалалт, төрийн байгууллага, албан тушаалтнаас мэдээлэл авах эрх, эх сурвалжаа нууцлах эрхийн хамгаалалт, редакцаас хараат бус байдал, сэтгүүлчид нөлөөлсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын тогтолцоо зэрэг бүлэг асуудлууд багтдаг.

1) Улс төр, үзэл суртлын нөлөөллөөс хараат байдал - Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл (ХМХ)-ийг улс төр, үзэл суртлын нөлөөллөөс ангид байлгахын тулд нэн тэргүүнд хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө хэрэгжих эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх шаардлагатай. Үүний зэрэгцээ улс төрчдийн ёс зүй, соёл, ардчилсан нийгэм байгуулах чин хүсэл эрмэлзэл, ХМХ-ийн удирдлагын соёл, ардчилсан сэтгүүлзүйн тухай ойлголт, сэтгүүлчдийн мэдлэг боловсрол, мэргэжлийн үүргийн тухай ойлголт зэрэг нь улс төрийн нөлөөллөөс ангид сэтгүүлзүйг хөгжүүлэхэд нэлээд нөлөөтэй юм. Мөн мэдээлэл түгээгчид улс төрчдөөс ангид байж ил тод байдал, олон ургалч үзлийн индэр болох сэтгүүлчийн олон нийтийн төлөө үйлчлэх үүрэгтэй.

2) Мэдээллийн эх сурвалжаас хараат байдал - Хэвлэл мэдээллийн байгууллага нь үйл ажиллагааны мөн чанарын хувьд эх сурвалжаас байнга хамаарч байдаг. Сэтгүүлч нь олон нийтийг бодитой, үнэн зөв, тэнцвэртэй мэдээллээр хангахын тулд тухайн эх сурвалжаас хараат бус байдлыг шаарддаг. Тухайлбал, төрийн байгууллагын ажилтны мэдээлэл өгөх үүрэг, сэтгүүлч мэдээллийн эх сурвалжаа нууцлах эрх зэргийг хуульчлан баталгаажуулах шаардлагатай байдаг. Мөн зарим улс орнуудад сэтгүүлч мэдээлэл олж авах эрхийг хуульчилдаг.

3) Эдийн засгийн хараат бус байдал - Эдийн засгийн хараат бус байдал нь сэтгүүлч болон редакц эдийн засгийн хувьд бүрэн бие даасан байх санхүүгийн олон эх үүсвэртэй байх, статусын хувьд бүрэн бие даасан, төр засгаас хараат бус үйл ажиллагаагаа эрхлэн явуулахыг ойлгодог.

4) Үйл ажиллагаатай шууд уялдах дэд бүтцээс хараат байдал - Шуудан холбооны дэд бүтэц, түгээлтийн системийн гажуудал, хэвлэлтийн зардал өндөр байх, цацах станц гэх мэт хүчин зүйлүүдийн доголдол нь эдийн засгийн хараат байдалд ороход түлхэц болж байдаг. Мөн үүнд тухайн хэвлэл мэдээллийн байгууллагын бүтэц, шийдвэр гаргах шат дараалал, байгууллагын соёл, удирдлагын арга барил ч бас нөлөөлдөг.

5) Эздээс хараат байдал - 2007 онд ЮНЕСКО-ийн санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр “Монголын хэвлэл мэдээллийн салбарын төлөв байдал” төслийг “Монголын хэвлэлийн хүрээлэн” ТББ, “Глоб интернэшнл” ТББ-тай хамтран хэрэгжүүлсэн. Төслийн хүрээнд Дани, Их Британийн шинжээчид Монголын хэвлэл мэдээллийн байдалд хийсэн дүгнэлтээр ХМХ бизнес мэдээ төлбөрт нэвтрүүлгээр дүүрсэн, сэтгүүлчид нь улс төр, бизнесийн санхүүгийн дэмжлэгээс туйлын хараат болсон, мэдээллийн эрх чөлөөний асуудал ихээхэн сэтгэл түгшээж байна хэмээн онцолж байжээ. Эл байдал одоо ч манай хэвлэл мэдээллийн салбарт байсаар байна.

Сэтгүүлчийн хараат бус байдлыг хангах дотоод хүчин зүйл

Сэтгүүлчийн хараат бус байдалд нөлөөлдөг нэг хүчин зүйл нь дотоод хүчин зүйл юм. Өөрөөр хэлбэл, сэтгүүлч мэдээлэл олж авах, боловсруулах, түгээх бүхий л үйл ажиллагаанд редакц болон хамтран ажиллаж буй баг хамт олноос хараат бус байх явдал чухал байр суурь эзэлдэг. Өөрөөр хэлбэл, редакц болон хамтран ажиллаж буй

баг хамт олноос хэвлэн нийтлэх мэдээ мэдээллийн агуулгад өөрчлөлт оруулах, олон нийтэд хүргэхгүй байх зэргээр сөргөөр нөлөөлөх, сэтгүүлчийн бие даасан ажиллагаанд саад учруулах нь сэтгүүлчийн хараат бус байдалд буруугаар нөлөөлж байгаагийн нэг хэлбэр юм.

Сэтгүүлч мэргэжлийн үйл ажиллагаагаа явуулахдаа эрх чөлөөтэй, хараат бус ажилласнаар олон нийтийн мэдэх эрхэд шударгаар үйлчлэх таатай нөхцөл боломж бүрддэг. Иймд ХМХ-үүд нь сэтгүүлчийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцохгүй зөвхөн ёс зүйн хийгээд мэргэжлийн үүднээс л шаардлага тавьж байх нь сэтгүүлчийн хараат бус байдлыг хангах нэг нөхцөл юм.

Дэлхийн ихэнх оронд редакцаас хараат бус байхыг өөрийн дотоод зохицуулалтаар хянадаг. Хараат бус байдал бол сэтгүүлчийн үнэт зүйл. Хараат бус байж л үнэнийг хэлж чадна. Хараат бус байдал хэдий чинээ алдагдана, үнэт зүйл нь байхгүй болно.

Нийтлэл, нэвтрүүлгийн бодлого, үйл ажиллагааг зөвхөн мэргэжлийн ёс зүй бусад шаардлагын дагуу бие даасан байдлаар явуулах нь хараат бус, төвийг сахисан сэтгүүл зүйн хэрэгслийн үндсэн нөхцөл болох ба ХМХ, үзэл суртал, ухуулга сурталчилгааны хэрэгсэл болохоос зайлсхийх боломжийг нээдэг.

Олон улсын туршлага

Улс орнууд олон талт мэдээлэл, үзэл бодлыг нийгэмд түгээх, хараат бус сэтгүүл зүйг хөгжүүлэх, сэтгүүлчдийг хамгаалах зорилготойгоор хууль тогтоомжуудыг хэрэгжүүлж байна. Үүний томоохон жишээ бол Европын Зөвлөл (ЕЗ)-өөс гаргасан ***Хүний эрхийг хамгаалах тунхаг*** юм. Уг тунхагт гишүүн орнууд сэтгүүлчдийг эдийн засгийн болон улс төрийн нөлөөнөөс ангид, хараат бусаар ажиллах механизмыг бүрдүүлэх ёстойг заажээ.

Европын Холбоо (ЕХ)-ны Үндсэн хуульд гишүүн орнууд чөлөөт, олон ургалч сэтгүүл зүй хөгжих нөхцөлийг бүрдүүлж, хянах хараат бус механизмтай байх ёстойг заадаг. Европын Парламентын 2018 оны 5 дугаар сарын 03-ны өдрийн Хэвлэлийн эрх чөлөө, олон ургалч үзлийн тухай тогтоолд: “Үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх нь хүний үндсэн эрх бөгөөд ардчилсан нийгмийн амьдралд идэвхтэй оролцох, өөрийгөө хөгжүүлэхэд нь чухал нөлөөтэй. Энэ бол эрх зүйт нийгмийн салшгүй хэсэг. Ардчиллын суурь зарчим болох үг хэлэх эрхийн хүрээнд мэдээ, мэдээллийг хараат бусаар түгээх эрх нь олон ургалч сэтгүүл зүйн гол тулгуур” гэсэн байна.

Уг тогтоолд “Засгийн газрын гишүүд эсвэл засгийн газартай холбоотой хувь хүн арилжааны ХМХ-тэй байх, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийг өөрийн мэдэлд байлгах зэрэг нь чөлөөт, олон ургалч сэтгүүл зүйг үгүй хийдэг” хэмээн онцолсон байв.

Мөн зарим тохиолдолд хэвлэл мэдээллийн салбарын ажилчид тодорхойгүй нөхцөлд ажиллах, шагнал, урамшуулал, хангамж зэргийг нарийн тусгаагүйгээс ажил үүрэгтээ хойрго хандах, улмаар чөлөөт сэтгүүл зүйд аюул учрах магадлалтайг дурджээ.

ЕХ дан ганц өөрсдийн сэтгүүлчдэд анхаараад зогсохгүй холбооны газар нутагт үйл ажиллагаа явуулж байгаа сэтгүүлчид, хэвлэл мэдээллийн салбарын ажиллагсдыг ажил үүргээ чөлөөтэй гүйцэтгэх боломжоор хангахаас гадна сүрдүүлэх, хүч хэрэглэх, санхүүгийн болон улс төрийн аливаа дарамт шахалт үзүүлэх, эх сурвалжаа ил болгохыг шаардахыг хориглодог.

Сэтгүүлчдийн амь насыг хамгаалах тухай олон улсын туршлага

ЕХ-ны зарим гишүүн улс орнуудад үндэсний, популист үзэл баримтлалууд газар авснаар сэтгүүлчдэд ирэх дарамт шахалт нэмэгдэж, тэдний амь насанд занал хийх үзэгдэл их гарч байгаа нь харамсалтай. Олон нийтийн эрх ашгийг хамгаалах зорилготойгоор улс төрчдийн хууль зөрчсөн үйлдлүүд, авлига, хүний эрхийн зөрчил, гэмт хэргийн тухай эрэн сурвалжилсныхаа төлөө сэтгүүлчид одоо ч гутаан доромжлогдож, сүрдүүлэгдэж, хүчинд автаж, цагдан хоригдон цаашлаад амиа алдсаар байна.

2017 оны 10 дугаар сард авлигын гэмт хэргийг илчилснийхээ төлөө Малт улсад сэтгүүлч (Daphne Caruany Galizii – Европын Парламентын хэвлэлийн өрөөг түүний нэрээр нэрлэсэн бөгөөд эрэн сурвалжлах сэтгүүлчдэд жил бүр олгодог шагналыг түүний нэрэмжит болгожээ) амиа алдсан бол 2018 онд Словенийн эрэн сурвалжлах сэтгүүлч Jāna Kuciaka сүйт бүсгүй Martiny Kušnírovej-н хамт гэртээ буудуулж нас барсан. ЮНЕСКО-ийн мэдээлснээр ажил үүргээ гүйцэтгэж яваад амь үрэгдсэн сэтгүүлчдийн тоо 1500-д хүрчээ.

Үүний дараагаар Европын Парламентаас НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн дэргэд сэтгүүлчдийн аюулгүй байдлыг хариуцсан төлөөлөгчтэй болох талаар гаргасан Хэл хязгааргүй сурвалжлагчид байгууллагын санаачилгыг бүрэн дэмжихийг гишүүн улс орнууддаа уриалсан.

ЕХ-нд мөрдөгдөж байгаа онцлох хуулийн заалтууд:

- аливаа мэдээллийг хэвлэн нийтлүүлэхээр, нэвтрүүлэхээр эсвэл хэвлүүлэхгүй гэж сэтгүүлчид хүч хэрэглэсэн, айлган сүрдүүлсэн хүнийг 3 жил хүртэлх хугацаагаар хорино;
- сэтгүүлч хууль зөрчсөн, эсхүл өөрийнх нь үзэл баримтлалтай нийцээгүй ажлыг хийхгүй байх эрхтэй;
- сэтгүүлчийн, ХМХ-ийн түгээсэн мэдээлэл нь бодит үнэнтэй нийцэхгүй ч редакц нийгмийн анхаарлыг тодорхой зүйлд хандуулах зайлшгүй шаардлага байсан гэж баталж чадвал сэтгүүлч, ХМХ-ийг хариуцлагаас чөлөөлнө.

3. ҮГ ХЭЛЭХ ЭРХИЙН ОЛОН УЛСЫН ЖИШИГ, СТАНДАРТ³⁰¹

Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний НҮБ-ын Тусгай мэдээлэгч, Европын аюулгүй байдал, хамтын ажиллагааны байгууллага (OSCE)-ын Хэвлэлийн эрх чөлөөний төлөөлөгч, Америкийн муж улсуудын байгууллага (OAS)-ын Хэвлэлийн эрх чөлөөний тусгай мэдээлэгчдийн баталсан хамтарсан тунхаглалд “Нэр төр гутаахын эсрэг хуулиуд олон нийтэд ач холбогдолтой асуудлаар нээлттэй маргахын ач холбогдол, төрийн зүтгэлтнүүд иргэдтэй харьцуулахад илүү их шүүмжлэл хүлээн зөвшөөрөх шаардлагатай байх зарчмыг тусгасан байх, хэнийг ч үзэл бодлоо илэрхийлснийх нь төлөө нэр төр гутаасан хэрэгт хариуцлагад татаж үл болно” гэжээ.¹

НҮБ-ын Хүний эрхийн хорооны 2011 оны 34 тоот Ерөнхий тайлбарын 47-д “Нэр хүнд гутаасантай холбоотой хууль тогтоомжийг маш хянамгай, гурав дахь хэсэгт нийцүүлэн боловсруулах ёстой бөгөөд тэдгээр нь практикт үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг боомилоход үйлчлэх ёсгүй. Ийм бүх хууль тогтоомж, ялангуяа нэр төр гутаахтай

³⁰¹ ННФ, Хууль зүйн мэдээлэл судалгааны хамтын ажиллагааны нийгэмлэг, 2021.

холбоотой эрүүгийн хууль нь үнэнийг хамгаалах хамгаалалтыг багтаасан байх ёстой бөгөөд мөн чанарын болон нотолгооны субъектийн хувьд илэрхийллийн хэлбэрүүдтэй холбоотойгоор хэрэглэгдэх ёсгүй. Үгүйдээ нийтийн албан тушаалтнуудтай холбоотой тайлбар сэтгэгдлийн хувьд шийтгэх, санамсаргүй алдаа гарган, хорон санаа агуулалгүйгээр хэвлэн нийтэлсэн материалыг үнэн бус, хууль бус гэж үзэхээс зайлсхийвэл зохино. Ямар ч тохиолдолд шүүмжлэлийн сэдвийн асуудалд олон нийтийн эрх ашиг хамгаалалт болохыг хүлээн зөвшөөрвөл зохино” гэжээ.¹

АНУ-ын Дээд шүүхийн 1964 оны Нью-Йорк Таймс сонин болон Салливан нарын хэрэг (*New York Times Co. v. Sullivan*)³⁰²-т “Нийтийн ашиг сонирхлыг хөндсөн аливаа асуудлаар нээлттэй, ширүүн маргаан, мэтгэлцээн өрнөх нь зүйн хэрэг, худал мэдээлэл нь нийтийн ашиг сонирхлын хөндсөн аливаа асуудлаар эрүүл мэтгэлцээн өрнөх нөхцөлийг хангах ач холбогдолтой учраас АНУ-ын Үндсэн хуулийн нэгдүгээр нэмэлтээр худал мэдээллийг ч хамгаалах ёстой. Түүнчлэн, төрийн албан тушаалтнууд уг гүтгэлгийн мэдээллийг тухайн этгээд санаатайгаар тараасан гэдгийг өөрөө нотлох ёстой” гэж үзсэн. АНУ-ын Дээд шүүх үүнээс хойш энэ төрлийн хэргийг шийдвэрлэхдээ гүтгэлгийн чанар худал мэдээллийг нэр төрийг нь гутаах зорилгоор санаатай тараасан нь нотлогдсон байх ёстой, энэ тохиолдолд нөхөн төлбөр олгох үндэслэлтэй гэж үзэх болжээ.

Төрийн албан тушаалтан нэр төрийг нь гутаасан худал мэдээлэл, гүтгэлгийн хохирогч болсон тохиолдолд уг худал мэдээллийг тухайн этгээд худал гэдгийг мэдсээр байж, хор хохирол учруулах зорилгоор санаатайгаар бичсэн, ийм санаа зорилготойгоор тараасан гэдгийг батлах, нотлох шаардлагатай. Ийм зарчмыг баримтлахгүй бол Үндсэн хуульд заасан үг хэлэх эрх чөлөө эрсдэлд орно гэж шүүх үзсэн нь өнөөдөр ч олон улсад жишиг болсоор байна.

АНУ-ын Дээд шүүх “Үндсэн хуульд зааснаар иргэд болон хэвлэл нь төрийн үйл ажиллагааг ямар ч болзолгүйгээр шүүмжлэх эрхтэй, иргэн бүр өөрийн санал бодлыг, сонин хэвлэл нь олон нийтийн анхаарал татсан асуудлаар байр сууриа илэрхийлэх эрхтэй. Харин Засгийн газар иргэн болон хэвлэлийн бичсэн, илэрхийлсэн зүйлийг ухаалаг бус, шударга бус, худал хуурамч, хохиролтой гэх үндэслэлээр хэвлэн нийтлэхийг нь хориглож болохгүй. Ардчилсан нийгэмд гүйцэтгэх засаглал, хууль тогтоох, шүүх эрх мэдлийн үйл ажиллагаанд иргэд өөрсдийн шүүмжлэл, санаа бодлоо илэрхийлэх эрхтэй, үүнийг гүтгэлэг, худал мэдээлэл гэж хаан, таслан зогсоох ёсгүй” гэж дүгнэсэн.

Европын Хүний эрхийн шүүх Европын конвенцын 10 дугаар зүйлийг үндэслэл болгон гүтгэлгийн эсрэг эрүүгийн хэрэг үүсгэхийг буруутгасан шийдвэр гаргасан байна. Уг хэрэг Европын хүний эрхийн шүүхээр 1986 оны 7 дугаар сарын 08-ны өдөр шийдвэрлэгдсэн. Шүүхээс Лингенс Австрийн эсрэг (*Lingens v. Austria*)³⁰³ нэртэй хэргийг шийдвэрлэсэн гол үндэслэлээ тайлбарлахдаа улс төрч хүн сэтгүүлчид болон олон нийтийн өмнө нээлттэй байдаг учраас хатуу шүүмжлэлийг хүлээн авах бэлтгэлтэй байх ёстой гэж үзжээ. Мөн гүтгэлгийн хэрэгт эрүү үүсгэснээр хэвэл мэдээллийн хэрэгслүүд нийгмийн “хоточ нохой”-н үүргээ хэрэгжүүлэх боломж хязгаарлагддаг гэж тайлбарласан байна.

³⁰² <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/376/254/>

³⁰³ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57523>

Гадаадын улс орнууд төрийн албан хаагч болон олон нийтийн зүтгэлтэн (*public figure*) ямар нэг асуудлаар олон нийтийн хэлэлцүүлэгт өртвөл эхлээд аль нэг шүүхэд хандахаасаа өмнө хэлэлцэгдэж байгаа асуудалтай холбогдуулан тайлбар хийх үүрэгтэй байдаг.

4. ҮЗЭЛ БОДЛОО ИЛЭРХИЙЛЭХ ЭРХ ЧӨЛӨӨ, ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА³⁰⁴

1991 оны Виндхукийн тунхаг (*Windhoek Declaration*)³⁰⁵-аар чөлөөт, хараат бус, олон ургалч хэвлэл мэдээллийн гол зарчмуудыг тунхаглаж, чөлөөт хэвлэл нь ардчиллын оршин тогтнохын салшгүй хэсэг гэдгийг зааж өгсөн.

ЮНЕСКО-оос эрхлэн гаргадаг “Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн хөгжлийн дэлхийн чиг хандлага” тайлангийн 2021/2022 оны дугаарт:

- сэтгүүлчдийн аюулгүй байдал,
- цахим эрийн үеийн хэвлэл мэдээлэл, мэдээллийн эрх чөлөөний асуудлууд. Үүнд:
 - цахим орчин дахь хувийн мэдээллийн зохицуулалтыг зөв зохистой, тэнцвэртэйгээр зохицуулахгүй аваас үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөнд халдаж болзошгүй.
 - нийгмийн сүлжээ, мессеж бичих, хайлтын үйлчилгээ зэргийг эрхэлдэг интернетийн компаниуд олон тооны хуурамч мэдээлэл дамжуулдаг (хүний эрхэд хор хөнөөл учруулж болзошгүй бусад агуулга) агуулгын урсгалаас ашиг олдог.
 - сэтгүүл зүйн хүртээмжтэй байдлыг эдгээр компаниуд хангаж байгаа боловч агуулгын өргөн хүрээний онцлог шинж чанар, ач холбогдлыг нэн тэргүүнд тавиагүй.
 - энтертайнмент, өгөгдөл болон бусад төрлийн контентын урсгалтай зэрэгцэн оршиж буй мэдээлэл, хуурамч мэдээллийн урьд өмнө үзэгдээгүй энэ урсгалд хүмүүс төөрөгдөж, арга зальд нь ороогдож, ялангуяа алгоритмын хувийн тохиргооны бай болох эрсдэлд орж байна.
- санхүүгийн хараат бус байдлаас үүдэлтэй – редакцын хараат бус байдлын асуудлууд,
- мэдээллийн байгууллагуудын оршин тогтнох асуудалд заналхийлж байсан сорилтууд мэдэгдэхүйц чангарсан (сүүлийн 5 жилийн хугацаанд дэлхийн сонин хэвлэлүүдийн ашиг орлого тал хувиар буурсан бол 5 дижитал платформ нийт зар сурталчилгааны орлогын талаас дээш хувийг бүрдүүлсэн, хэвлэл мэдээлэл нь эдийн засгийн шинэ загваруудыг нэвтрүүлэх шаардлагатай бий болж буй) зэрэг сорилтуудыг онцлон судалсан байна.

Ковид-19 цар тахлын үеэр “худал, хуурамч мэдээллийн цар тахал” (*disinfodemic*) сошиал сүлжээнд эрчимтэй тархсан. Тухайлбал, 2020 оны 9-р сарын байдлаар Twitter сүлжээнд цар тахалтай холбоотой 1 сая орчим буруу, ташаа, худал мэдээлэл гарсан байна. Цар тахал гарснаас хойш 2021 оны 8-р сар хүртэлх хугацаанд Facebook болон Instagram цар тахалтай холбоотой 20 сая гаруй худал мэдээлэл устгасан, эдгээр

³⁰⁴ UNESCO. (2021). World Trends in Freedom of Expression and Media Development, Global Report 2021/2022

³⁰⁵ <https://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201104/20110429ATT18422/20110429ATT18422EN.pdf>

худал, ташаа мэдээллийг даган үзэн ядах үг хэллэг огцом нэмэгдсэн гэж дээрх байгууллагаас мэдэгджээ.

Энэ нөхцөлд сэтгүүл зүй нь олон нийтийг мэдээллээр хангах, холбогдох хүмүүст хариуцлага тооцуулах, худал мэдээллийг няцаах зэрэг нэн чухал үүргийг гүйцэтгэсэн. Тухайлбал, 2020 оны 3-4-р саруудад дэлхийн 100 гаруй баримт мэдээллийн үнэн зөв байдлыг тогтоох “fact-checking” үүрэг бүхий байгууллага цар тахалтай холбоотой 1700 гаруй худал мэдээллийг сар бүр баримтаар няцаасан байна.

Мэдээлэл бүхий дүгнэлт шийдвэр гаргах, олон нийтийн ашиг тус болох тогтвортой хөгжилд шүүмжлэлтэй оролцохын тулд бүхий л улсын иргэд хэвлэл мэдээллийн боловсрол (MIL)-ын ур чадвараа хөгжүүлэх, бэхжүүлэх нь нэн чухал юм. Үүний нэгэн адил иргэдийн үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөнийхөө талаарх мэдлэг болон баталгаат мэдээлэл үйлдвэрлэхэд сэтгүүлчдийн үүрэг оролцоо онцгой чухал юм.

Найдвартай эх сурвалжууд, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн хэрэглэгчдийн тоо цар тахлын нөхцөл байдлын үед өссөн үзүүлэлттэй байсан бол цар тахлын эдийн засагт үзүүлсэн нөлөө хэвлэл мэдээллийн салбарт хүнд цохилт үзүүлж зар сурталчилгаанаас олох орлого, ажлын байр цөөрөх, хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд үүд хаалгаа барихад хүргэсэн байна. Дээрх нөхцөл байдал нь мөн хэвлэлийн эрх чөлөөнд халдах зөрчлүүдийг нэмэгдүүлсэн байна. “Varieties of Democracy (V-Dem) Institute”-ээс гаргасан судалгаанд цар тахлын эсрэг авч буй арга хэмжээнүүд нь дэлхийн өнцөг булан бүрт хэвлэлийн эрх чөлөөнд халдах, хязгаарлалтыг зөвтгөсөн байна гэжээ. 2021 оны байдлаар хэвлэлийн эрх чөлөөнд халдсан хязгаарлалтууд нь 144 улсын 96-д нь бүртгэгдсэн байна.

Олон хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудын уламжлалт бизнесийн загварууд нь өдгөө хямралд ихээр өртөж байна. Дэлхий даяар сонин хэвлэлийн борлуулалт буурч байгаа бөгөөд цахим, интернэт платформууд дээрх орон зайг эрчтэйгээр эзэлж байна. Сошиал медиа хэрэглэгчдийн тоо 2016 онд 2.3 тэрбумаас 2021 онд 4.2 тэрбум болж бараг хоёр дахин нэмэгдсэн нь мэдээлэл авах боломжийг нэмэгдүүлсэн бол сэтгүүл зүйн агуулга бүхий нэмүү өртөг шингэсэн гэсэн үг биш юм.

Ковид-19 цар тахал нь сонин хэвлэлийн эргэлтэд огцом нөлөөлсөн бөгөөд 2019-2020 онд 13%-аар буурсан бол 2018-2019 онд зөвхөн 3%-аар буурч байсан байна.

ЮНЕСКО-оос гаргасан мэдээллийн дагуу 160 гаруй улс гүтгэх, доромжлох гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага ногдуулж байна.

2016 оноос хойш 44 улсад 57 шинээр батлагдсан, шинэчлэгдсэн хууль тогтоомж цахим орчинд үзэл бодлоо илэрхийлэх, хэвлэлийн мэдээллийн эрх чөлөөтэй холбоотой тодорхой бус зохицуулалт, эсхүл зөрчилдөө тохироогүй шийтгэл ногдуулсан байна.

Хуулийн хязгаарлалтаас гадна сүүлийн таван жилд үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хязгаарлахад чиглэсэн бусад зохицуулалт, арга хэмжээ нэмэгдсэн байна. Үүнд: онлайн мэдээ, мэдээллийн цахим хуудсуудыг хаах, сэтгүүлчдийг хууль бусаар тагнах, мэдээний платформуудыг хакердах хэргүүд орж байна.

Засгийн газрууд интернет, хөдөлгөөнт сүлжээ, эсхүл олон нийтийн мэдээллийн платформуудад нэвтрэх эрхийг хаах-Интернет сүлжээг таслах явдал 2019 онд дээд цэгтээ хүрсэн буюу 213 тохиолдлыг бүртгэсэн байна. Зарим Засгийн газрууд

интернетийг “шүүх”, тодорхой төрлийн контентуудыг хаах, эсхүл интернет сүлжээний хурдыг удаашруулах байдлаар хэрэглэгчдийн тоог бууруулж байна.

Ажиглагдаж буй эерэг хандлагын хувьд 2015 онд “Тогтвортой хөгжлийн зорилт 2030” хөтөлбөрийг баталснаас хойш НҮБ-ын гишүүн 22 улс Үндсэн хууль, хууль тогтоомж болон бусад бодлогын баримт бичгийн хүрээнд олон нийтийн мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулж, 2021 оны 8 дугаар сарын байдлаар нийт 132 улс мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулсан байна. Иргэний нийгмийн байгууллагууд, улс орнуудын төр засгийн болон олон улс, бүс нутгийн байгууллагуудын хүчин чармайлтын дүнд сүүлийн 20 жилийн хугацаанд нээлттэй байдлын зарчмуудыг тунхаглан баталгаажуулсан орнуудын тоо гурав дахин нэмэгдсэн байна.

Мэдээлэл авах эрх нь интернэтэд холбогдохтой адил утгыг илэрхийлэх бөгөөд 2010 онд хүн амын 30 хувь интернетэд холбогдож байсан бол 2019 онд 50 хувь болж нэмэгдсэн байна. Сэтгүүл зүйн уламжлалт бизнесийн тогтолцооны хямрал нь хэвлэл мэдээллийн олон ургалч байдалд сөргөөр нөлөөлж, гадны хүчин зүйлс болон ХМБ-ын удирдлагаас ирэх дарамт, шахалтад илүү өртөмтгий болгож байна. Тухайлбал, “Center for Media, Data, and Society”-аас хийсэн судалгаагаар 151 улсын 546 төрийн мэдлийн хэвлэл мэдээллийн 80 хувьд нь редакцын хараат бус байдал алдагдсан гэж тогтоожээ.

5. ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЭЛД ИТГЭХ ИТГЭЛ: ЕВРОПЫН ХОЛБООНЫ ЖИШЭЭН ДЭЭР³⁰⁶

Чөлөөт, олон ургальч, бие даасан сэтгүүл зүйг хөгжүүлэх асуудал энэ салбарын дэлхий нийтээр баримталж байгаа гол зарчим юм. Гэвч сүүлийн жилүүдэд техник технологийн хөгжлийг дагаад нийгмийн сүлжээнд мэдээллийн олон урсгал ямарч цензургүйгээр хүчтэй түрэн орж ирж үнэн худал мэдээллийн зааг ялгаа алдагдсанаас үүдэн нийгмийн хүрээнд бухимдал төөрөгдөл үүссэн, хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлчдийн зүгээс улс төр-эдийн засгийн нөлөөгөөр хараат бус, бие даасан байдлаа алдаж байгаагаас үүдэн хэвлэл мэдээлэлд итгэх олон нийтийн итгэл буурч, мөн иргэд, олон нийтийн зүгээс сэтгүүлчдийн мэргэжлийн ур чадвар, ёс зүйд итгэх итгэл суларснаас гадна үнэн бодит мэдээллийг олж авах, нөгөөтэйгүүр мэдээллийн эрэл хайгуул хийх явцад сэтгүүлчдийн амь нас, аюулгүй байдал алдагдах зэрэг олон тулгамдсан асуудлууд үүсч байна.

Мэдээллийн эмх замбараагүй байдал нийгмийн харилцаанд олон сөрөг үр дагавар авчирч байгаагийн нэг жишээ нь КОВИД-19 цар тахлын үеийн мэдээллийн замбараагүй урсгал, үнэн зөв, баталгаатай мэдээлэл олж авах нь үхэл, амьдралын асуудал болоод байгаа энэ цаг үед хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлчид улам хариуцлагатай ажиллахаас гадна нэгэнт хүчээ аван хөгжиж буй сошиал орчин, техник технологийн дэвшил, хиймэл оюун ухааны түрлэгтэй хөл нийлүүлэн алхах хэрэгцээ шаардлага улам бүр бий болж байгаа тул сүүлийн үед сэтгүүл зүйн салбарын асуудлуудыг шийдвэрлэх “системчилсэн хандлага”-ын талаар түлхүү ярих болсон.

2020 оны 5-р сард Кипр улсад зохион байгуулсан “Хиймэл оюун ухаан: Ухаалаг оюун ухаанаас үүдэлтэй ардчилал ба хэвлэл мэдээллийн салбарын сорилт ба боломжууд” сэдэвт олон улсын хурлаас “Хэвлэлийн эрх чөлөө, зохицуулалт ба итгэлцлийн асуудал: мэдээллийн замбараагүй байдлыг арилгах системчилсэн хандлага” сэдэвт

³⁰⁶ Damian Tambini. Media Freedom, Regulation and Trust (A Systemic approach to Information disorder Artificial intelligence – Intelligent politics challenges and opportunities for media and democracy background paper, Ministerial Conference, Cyprus, 28-29 May 2020.

судалгааны тайлан, зөвлөмж гаргасан байна. Энэхүү тайланд дурьдсан гол гол дүгнэлт, зөвлөмжүүдийг хураангуйлан танилцуулья:

ЕХ-ны нөхцөл байдал, чиг хандлага:

- Сүүлийн үед иргэдийн улстөрчдөд итгэх итгэл буурснаас үүдэн иргэд, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгцээ албан бус, нийгмийн мэдээллийн платформ руу шилжих хандлагатай байна.
- Олон нийтийн мэдээллийн эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэхийн сацуу хэвлэл мэдээлэлд итгэх итгэл буурч байна.
- Хувь хүмүүс цахим эх сурвалжийн мэдээ, мэдээлэлд илүү их найдах болсон бөгөөд үүнд тавигдах шаардлага, хариуцлагын тогтолцоо, ёс зүйн зохицуулалт дутмаг байна гэж үзэж байна.
- Хэвлэл мэдээллийн салбар, Засгийн газруудын зүгээс мэдээллийн энэхүү эмх замбараагүй байдлыг арилгах үүднээс мэдээ мэдээлэл, сэтгүүл зүйн баталгаат байдлыг хангах, шударга, ёс зүйтэй сэтгүүлзүйг дэмжих бодлогын хүрээнд хэвлэл мэдээллийн салбарыг мэдээллийн шинэ платформуудтай зохицон ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх, хамтран ажиллах зохицуулалтын шинэ зарчмуудыг тодорхойлж, холбогдох бүтцийг боловсруулахын төлөө ажиллаж байна.
- Гэвч зохицуулалтын эдгээр шинэ хэлбэрүүд нь зарим талаараа төр, хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудын хоорондын харилцааг ил тод болгож, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө, ардчилалд итгэх итгэлийг алдагдуулж болзошгүй хэмээх болгоомжлол байна.

ЕХ-ны гишүүн орнуудад цахим ертөнцөөр худал хуурмаг мэдээлэл тараах, үзэн ядсан үг хэллэг хэрэглэх, сонгуулийн үйл явцад нөлөөлөхийн эсрэг хариу арга хэмжээ авах, засаглалын шинэчлэл хийх, тухайлбал ёс зүйн дүрэм, хариуцлага, шинэ төрлийн мэдээллийн гэмт хэрэгтэй холбоотой асуудлыг хэлэлцэж байна. Иргэд төрийн болон улс төрийн ашиг сонирхлоос ангид байж, хараат бус, итгэмжлэгдсэн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр илэрхийлсэн улс төрийн үзэл санаа, үнэний мэдүүлэгт итгэдэг. Хэвлэл мэдээллийг гүйцэтгэх эрх мэдэл, салбарын ашиг сонирхлоос салгаснаар хэвлэл мэдээллийн өгүүлэмж, ардчиллын институтд итгэх олон нийтийн итгэлийг бий болгодог. Гэвч нөгөө талаас хэвлэл мэдээллийн шинэчлэлийн үйл явц нь хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөнд саад учруулж, тогтсон стандартыг алдагдуулж болзошгүй гэх болгоомжлол ч бас байна.

Одоогийн байдлаар шинэ хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл /сошиал/ нь хэвлэл мэдээлэл, сэтгүүлзүйн ёс зүй, мэдээний хариуцлагын тогтолцооноос гадуур оршин тогтнож байгаа бөгөөд хэлэлцүүлэг, үнэнээс илүүтэйгээр оролцоо, шуугианыг урамшуулдаг бизнесийн загварт суурилж байна. Энэ нь ардчилсан орнуудыг хэвлэл мэдээллийн системээ яаралтай шинэчлэхийг шаардаж байна.

Энэхүү шинэ зохицуулалтад ёс зүйн дүрэм, зарчмууд, контентыг автоматаар зохицуулах янз бүрийн аргыг ашиглаж байгаа олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, контент бүтээгчид болон платформуудын "хариуцлагатай" зан үйлийг хөхиүлэн дэмжих эрх зүйн шинэ зохицуулалтууд багтаж байна. ЕЗ-ийн 2011 оны зөвлөмжийн дагуу интернетийн шинэ зуучлагчдыг "ХМХ" гэж тодорхойлсон бөгөөд ийм шинэчлэл нь хүний эрх, ардчилал, хууль дээдлэх ёс, хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдалтай холбоотой сорилтуудыг дагуулж байна.

Одоогийн хэвлэл мэдээллийн өөрчлөлтийн хурд нь сүүлийн хэдэн арван жилд хэвлэл мэдээллийн салбарт зуу орчим зөвлөмж, тунхаглал гаргасан ЕЗ-ийн хүрээнд хэвлэл мэдээллийн системийн өсөн нэмэгдэж буй өөрчлөлт, хөгжилд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй байна. Гишүүн орнуудын хувьд хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдлын стандартууд хүчинтэй хэвээр байгаа бөгөөд хайлт, сошиал медиа платформ зэрэг шинэ зуучлагчдад хэвлэл мэдээллийн тухай шинэ ойлголт хамаарах эсэх, хэр зэрэг хамааралтай болохыг судлах, шинэ хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг үүнд багтааж шинэчлэх ёстой гэж үзэж байна хэмээн уг тайланд дурджээ.

Зохицуулалтын хүрээнд анхаарах асуудлууд:

Мэдээллийн эмх замбараагүй байдлын хариу арга хэмжээ болох хэвлэл мэдээллийн зохицуулалтын талаарх олон нийтийн санаа бодол дараахь асуудалд төвлөрч байна:

1. **Хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдал, олон нийтийн өмнө хариуцлага хүлээх чадвар** – олон нийтийн санаа зовоосон асуудалд голчлон мэдээний эх сурвалж бодитой биш, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр улс төрийн ашиг сонирхолд автсан, туйлширсан ойлголт, хэлмэгдүүлэлт, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл рүү чиглэсэн улс төрийн дайралтууд багтана. Хэвлэл мэдээлэлд олон нийтийн ашиг сонирхлын мэдээний цар хүрээ багасч, цэвэр арилжааны мэдээллийн хэрэгсэл өссөөр байна.
2. **Хэвлэл мэдээллийн олон ургальч байдал** - олон эх сурвалжийн эргэлзээтэй байдлыг арилгах, чанартай, үнэн зөвийг сонгох, харьцуулахад хүндрэлтэй байгаа олон эх сурвалжийг зэрэгцүүлэн танилцуулах; ижил өмчлөгчийн эзэмшдэг өөр өөр платформ дээр мессежийг хуулбарлах, нэгтгэх, төвлөрүүлэх, нийгмийн тодорхой бүлгүүдийн онцлогыг харгалзах (цөөн, залуучууд, бага орлоготой хүмүүс, цагаачид гэх мэт).
3. **Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн мэдээний агуулгыг хэрэглэсний үр дагавар** – баримт шалгах ажиллагаа дутмаг, онлайн платформд мэдээний брэндийг оруулдаггүйн улмаас мэдээллийн эх сурвалжийн талаар төөрөлдөх, найдвартай сэтгүүл зүйн эх сурвалж болон бусад агуулгыг холих асуудал гардаг. Ерөнхийдөө ёс суртахууны төлөв байдлын хүлээлт тодорхой бус байгаагаар холбоотой асуудал байдаг. Нэг талаас зуучлагчид төвийг сахисан байр сууриа илэрхийлдэг бол нөгөө талаас "чанартай" мэдээг сурталчлах, хэрэггүй мэдээг багасгах замаар хэрэглэгчдийг хамгаалахыг эрмэлзэх.
4. **Мэдээллийн замбараагүй байдлын сорилтууд** -Зар сурталчилгааны загвар нь худал мэдээлэл тараах эдийн засгийн сэдлийг өгдөг учраас сошиал медиагийн бизнесийн загвар буруутай байж магадгүй гэсэн ойлголт байдаг. Энэ тохиолдолд зарим нийгмийн сүлжээг ОХУ, Хятад шиг зохицуулах, хаах гэх мэт илүү эрс шийдлүүд байж болох юм. Хэрэглэгчдийн ташаа мэдээлэлтэй холбоотой асуудлын хариуцлагыг хэрэглэгчдэд шилжүүлэх эсвэл зарим төрлийн зан үйлийг хуваалцахыг гэмт хэрэгт тооцох нь иргэний үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөнд муугаар нөлөөлж болзошгүй. Хэвлэл мэдээллийнхний хувьд мэдээллийн эмх замбараагүй байдалд хариуцлага хүлээх нь ихэвчлэн баримт шалгах, редакцийн хяналтгүй, чанараас илүү хурд, цар хүрээг чухалчилдаг зэргээс болдог гэж үздэг. Нөөц бололцоо хязгаарлагдмал үед хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн зохицуулалтын ачаалал нэмэгдэж болзошгүй юм.

5. Мөн AI болон улс төрийн роботуудын тухай асуудлууд байна. Ийм хүн бус төлөөлөгчдийг хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл гэж үзэж болох уу, тэдэнд ёс зүйн хариуцлага хэрхэн тооцох вэ?

Эдгээр сорилтод хариу өгөхийн тулд бодлого боловсруулагчид мэдээллийн томоохон платформуудтай хэлэлцээ хийж байна. Ирээдүйн бодлогын хүрээний асуудлаар хэлэлцээ хийх нь өөрөө хэвлэл мэдээллийн хараат бус байдлыг алдагдуулж болзошгүй юм. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь “зохистой итгэлцлийн” субъект байх ёстой.

Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд итгэх итгэлийг сайжруулах санаачилга нь хэвлэлийн ёс зүй, мэргэжлийн ур чадвараас шалтгаалахаас гадна уламжлалт болон орчин үеийн мэдээллийн платформуудын үйл ажиллагааг зохицуулах шаардлагатай. Хуурамч мэдээ, онлайн ,ташаа мэдээлэл нь орчин үед мэдээллийн аюулгүй байдлыг алдагдуулж байна. Учир нь мэдээллийг нийтээрээ хүлээн авч байна. Сүүлийн үед хэвлэл мэдээллийн найдвартай байдалд илүү их ач холбогдол өгч байна.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

- Глоб Интернэшнл Төв. (2022, 01 05). Мэдээллийн эрх чөлөө. Хамтарсан тунхаглал: <https://www.gic.mn/post/148>
- Глоб Интернэшнл Төв. (2022, 01 05). Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө. Иргэний болон улс төрийн эрхийн олон улсын Пакт Ерөнхий тайлбар № 34: <https://www.gic.mn/post/147>
- ННФ, Хууль зүйн мэдээлэл судалгааны хамтын ажиллагааны нийгэмлэг. (2021). Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэж буй практик: Илт худал мэдээлэл гэх ойлголтын эрүүгийн эрх зүйн асуудал. Улаанбаатар хот: ННФ.
- Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн эрх зүйн орчин: Бүртгэл, тусгай зөвшөөрөл, эзэмшил, татаасын асуудал. Судалгааны тайлан. ХЗҮХ. 2013.
- Francis Fukuyama and Andrew Grotto. “9.Comparative Media Regulation in the United States and Europe”. Social Media and Democracy (The State of the Field and Prospects for Reform). Edited by Nathaniel Persily (Stanford University) and Joshua A.Tucker (New York University). Cambridge University Press. 2020. P. 199-219.
- Damian Tambini. Media Freedom, Regulation and Trust (A Systemic approach to Information disorder Artificial intelligence – Intelligent politics challenges and opportunities for media and democracy background paper, Ministerial Conference, Cyprus, 28-29 May 2020.
- UNESCO. (2021). *World Trends in Freedom of Expression and Media Development, Global Report 2021/2022*. UNESCO

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН